

રૂપરેખા :

- 17.0 હેતુઓ
17.1 પ્રસ્તાવના
17.2 ભારતમાં સાર્વજનિક ગ્રંથાલયોનું પરિદેશ્ય
17.3 બ્રિટનમાં સાર્વજનિક ગ્રંથાલયોનું પરિદેશ્ય
17.4 અમેરિકામાં સાર્વજનિક ગ્રંથાલયોનું પરિદેશ્ય
17.5 કેનેડામાં સાર્વજનિક ગ્રંથાલયોનું પરિદેશ્ય
17.6 સારાંશ
17.7 તમારી પ્રગતિ ચકાસોના ઉત્તરો
17.8 ચાવીરૂપ શબ્દો
17.9 સંદર્ભો અને વિશેષ વાચન

17.0 હેતુઓ (OBJECTIVES)

- ◆ આ એકમના અધ્યયન બાદ તમે આ બાબતોથી સક્ષમ બનશો :
- ◆ સાંપ્રત સમાજમાં સાર્વજનિક ગ્રંથાલયોની બદલાતી જતી ભૂમિકાની સમજણ પ્રાપ્ત કરવી.
- ◆ ભારત, બ્રિટન, અમેરિકા અને કેનેડામાં સાર્વજનિક ગ્રંથાલયોની પરિસ્થિતિનો તુલનાત્મક અભ્યાસ કરવો.
- ◆ માહિતી ક્રાંતિમાં સાર્વજનિક ગ્રંથાલયોની પ્રમુખ ભૂમિકા સમજાવો.

17.1 પ્રસ્તાવના (INTRODUCTION)

ભારત, બ્રિટન, અમેરિકા અને કેનેડામાં સાર્વજનિક ગ્રંથાલયોનું પરિદેશ્ય તેની જ્ઞાન અને માહિતીની સુલભ પ્રાપ્તિની સેવા પૂરી પાડનાર એકમ તરીકે જોઈ શકાશે. સાર્વજનિક ગ્રંથાલય સેવાને સમાજના તમામ આર્થિક અને સામાજિક તથા શૈક્ષણિક અને સાંસ્કૃતિક વિકાસમાં પ્રાથમિક જરૂરિયાત વચ્ચે સ્વીકારવામાં આવે છે. ઉપભોક્તાને જરૂરી સેવાઓના પ્રકારમાં અને તેમને કેવી રીતે સંતોષવી તેમાં સ્વીકાર્યપાત્ર ફેરફાર હોય છે. આ ફેરફાર અનિવાર્યપણે આ બાબતો ઉપર અસર કરે છે. (અ) બાળકો, વયસ્કો અને બીનલાભાન્વિત સમૂહો માટે શિક્ષણ અને આજીવન શિક્ષણની તકો વધારવામાં (બ) આર્થિક સમૃદ્ધિનું સંવર્ધન કરવા તાલીમ, રોજગારી અને ધંધાકીય બાબતોને ટેકો આપવા (ક) રાજકીય અને સાંસ્કૃતિક રીતે માહિતગાર કરી અને શિક્ષિત સમાજ દ્વારા સામાજિક એકતાને પોષણ આપવામાં. સાર્વજનિક ગ્રંથાલયોમાં માહિતી ટેકનોલોજી અને સ્ત્રોતની ભાગીદારીવાળા નેટવર્કના ઉપયોગ દ્વારા દરેક નાગરિકોને પરસ્પર પ્રત્યાયન કરવા અનુમતિ આપે છે. આવી મજબૂત સાર્વજનિક ગ્રંથાલય પદ્ધતિ જ્ઞાનના શક્તિશાળી હાર્ડ (કેન્દ્ર)ની રચના કરે છે અને તમામ ગ્રંથાલયોને તેમના ઊંડાણપૂર્વક અને ગુણવત્તાયુક્ત માહિતીસ્ત્રોત વિકસાવવાનું શક્ય બનાવે છે.

આ ચાર દેશોના સાર્વજનિક ગ્રંથાલયોના પરિદેશ્યના અભ્યાસ દરમ્યાન તમે શોધી શકસો કે ભારતમાં (સાર્વજનિક ગ્રંથાલયધારો) અમલમાં હોય અને અમલમાં ન હોય તેવા રાજ્યોમાં સાર્વજનિક ગ્રંથાલય પદ્ધતિનું માળખું મજબૂત છે અને એકમ-14માં સમજાવેલ મૂળભૂત ગ્રંથાલય સેવાઓ આ ગ્રંથાલયો પૂરી પાડે છે. પરંતુ બ્રિટન, અમેરિકા અને કેનેડામાં સાર્વજનિક ગ્રંથાલયોનું પરિદેશ્ય અને ભૂમિકા ભારત કરતાં તદ્દન જુદી છે. આ ત્રણેય દેશોમાં બદલાતા જતા માહિતી સમાજની રચનામાં સાર્વજનિક ગ્રંથાલયોની તેમની વૈવિધ્યપૂર્ણ ભૂમિકાનું ચિત્ર સ્પષ્ટ રીતે રજૂ કરે છે.

17.2 ભારતમાં સાર્વજનિક ગ્રંથાલયોનું પરિદેશ્ય (PUBLIC LIBRARY SCENARIO IN INDIA)

ભારતમાં સાર્વજનિક ગ્રંથાલયોનો વૃદ્ધિ અને વિકાસ, રાષ્ટ્રીય અને રાજ્ય એમ બંને કક્ષાએ લાંબા સમયથી આકાર પામી રહ્યાં છે. આઝાદી સમય (1948-51)થી સંખ્યાબંધ યાદગાર પ્રસંગોએ સ્થાન લીધેલ છે. જેવા કે (1) મદ્રાસ સાર્વજનિક ગ્રંથાલયધારો-1948 અમલમાં આવ્યો જે સાર્વજનિક ગ્રંથાલયોનું સંસ્થાગત માળખું સ્થાપવા સેવાઓનું સંકલન અને સંયોજન કરવાનો એકમતીય પ્રથમ પ્રસંગ હતો. બીજો પ્રસંગ 1948માં કાયદા દ્વારા જુના ઈમ્પીરીયલ ગ્રંથાલયને કલકત્તામાં ભારતના રાષ્ટ્રીય ગ્રંથાલય સ્થાપવાનો અને ત્રીજો 1951ના વર્ષમાં ભારત સરકાર અને યુનેસ્કોની સંયુક્ત યોજના દ્વારા દિલ્હી સાર્વજનિક ગ્રંથાલયની સ્થાપના કરવાનો છે. સાંપ્રત સમયમાં દેશમાં લગભગ 60,000 સાર્વજનિક ગ્રંથાલયો છે. ફરીથી 1957માં ભારત સરકારે કે.પી. સિંહાના અધ્યક્ષપણા નીચે સાર્વજનિક ગ્રંથાલય પદ્ધતિનું વિવેચન કરવા અને ભવિષ્યના વિકાસ માટે સૂચનો કરવા એક કમિટિની રચના કરી. આ તમામ પ્રસંગોએ રાજ્ય તેમજ રાષ્ટ્રના વિકાસ માટે દરેકે દરેક રાજ્યમાં સાર્વજનિક ગ્રંથાલય દ્વારા અથવા ગ્રંથાલય કાયદાના અમલીકરણ કરવાની આવશ્યકતા છે. તેની સભાનતા કરાવવાના રસ્તા ખુલ્લા કર્યાં. 29 રાજ્યો અને 6 કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો પૈકી 12 રાજ્યોએ હજુ સુધી ગ્રંથાલયધારા પસાર કર્યાં છે.

- (1) તામિલનાડુ સાર્વજનિક ગ્રંથાલયધારો, 1948
- (2) આન્ધ્રપ્રદેશ સાર્વજનિક ગ્રંથાલયધારો, 1960
- (3) કર્ણાટક સાર્વજનિક ગ્રંથાલયધારો, 1965
- (4) મહારાષ્ટ્ર સાર્વજનિક ગ્રંથાલયધારો, 1967
- (5) પશ્ચિમ બંગાળ સાર્વજનિક ગ્રંથાલયધારો, 1979
- (6) મણિપુર સાર્વજનિક ગ્રંથાલયધારો, 1988
- (7) કેરાલા સાર્વજનિક ગ્રંથાલયધારો, 1989
- (8) હરિયાણા સાર્વજનિક ગ્રંથાલયધારો, 1989
- (9) ગોવા સાર્વજનિક ગ્રંથાલયધારો, 1993
- (10) મિઝોરમ સાર્વજનિક ગ્રંથાલયધારો, 1993
- (11) ગુજરાત સાર્વજનિક ગ્રંથાલયધારો, 2001
- (12) ઓરિસ્સા સાર્વજનિક ગ્રંથાલયધારો, 2001

ગ્રંથાલયધારો અમલમાં હોય અને અમલમાં ન હોય તેવા બંને રાજ્યોમાં (1) રાજ્ય મધ્યસ્થ ગ્રંથાલય (2) શહેર મધ્યસ્થ ગ્રંથાલય (3) જિલ્લા મધ્યસ્થ ગ્રંથાલય (4) પેટા વિભાગીય ગ્રંથાલય (5) પંચાયત ગ્રંથાલય (6) ગ્રામ ગ્રંથાલય (7) સ્વૈચ્છિક સંસ્થાઓ વગેરે દ્વારા સાર્વજનિક ગ્રંથાલય પદ્ધતિ પૂરી પાડવામાં આવે છે. આ ગ્રંથાલયો સામાન્ય રીતે પુસ્તક આપ-લે અને વાચનખંડ સેવા પૂરી પાડે છે. આ ગ્રંથાલયોની અસરકારકતા અને કાર્યક્ષમ સાર્વજનિક ગ્રંથાલયસેવાઓ પૂરી પાડવા આધુનિક અને સ્ત્રોતની ભાગીદારી જેવા સંસાધનોનો વિકાસ, ગ્રંથસંગ્રહ વિકાસ, જાળવણી અને સાચવણી, માનવ સંસાધન વિકાસ વગેરે ઘણુંક આવશ્યક છે.

રાજા રામમોહનરાય ફાઉન્ડેશનની ભૂમિકા (RRRLF) : સાર્વજનિક ગ્રંથાલય પ્રવૃત્તિને પ્રોત્સાહન અને સહાય આપવા અને સાર્વજનિક ગ્રંથાલય પ્રવૃત્તિને પાયાના સ્તરે લઈ જવા ભારત સરકાર દ્વારા 1972ના વર્ષમાં રાજા રામમોહન રાય લાયબ્રેરી ફાઉન્ડેશનની સ્થાપના કરી. એ દેશમાં ગ્રંથાલય સેવાઓ પૂરી પાડવા માટે સરકાર દ્વારા લેવાયેલ અદ્યતન પગલું છે. ફાઉન્ડેશન પોતાની જાતે “લાખો લોકો માટે તેમના ઘર આંગણે પુસ્તક”ના સુત્ર સાથે સહયોગી અને બિનસહયોગી સહાયની કેટલીક યોજનાઓના કાર્ય સાથે ઉમદા કાર્યને સમર્પિત થયેલ છે.

સહયોગી (Matching) :

- (1) પુસ્તકોનો પર્યાપ્ત સંગ્રહ વિકસાવવા માટે સહાય;
- (2) ગ્રામ વિસ્તારમાં પુસ્તક કેન્દ્રો વિકસાવવા માટે સહાય;
- (3) સેમિનાર, કાર્યશાળા/પુસ્તક પ્રદર્શનો વગેરેના આયોજન માટે સહાય;
- (4) પુસ્તકોના સંગ્રહ અને પ્રદર્શિત કરવા માટે સહાય;
- (5) જિલ્લા સ્તરથી નીચેના સાર્વજનિક ગ્રંથાલયો માટે સુવિધાઓ વધારવા માટે સહાય;
- (6) સાર્વજનિક ગ્રંથાલયોમાં ટી.વી. અને વી.સી.પી./કમ્પ્યુટર પ્રાપ્ત કરવા માટે સહાય.

બિનસહયોગી (Non-matching) :

- (1) પુસ્તકોના પર્યાપ્ત સંગ્રહ માટે સહાય;
- (2) કેન્દ્રિય પુરસ્કૃત ગ્રંથાલયો માટે સહાય;
- (3) સાર્વજનિક ગ્રંથાલયસેવાઓ પૂરી પાડતી સ્વૈચ્છિક સંસ્થાઓને સહાય;
- (4) બાળગ્રંથાલયો અથવા સામાન્ય સાર્વજનિક ગ્રંથાલયોના બાળ વિભાગોને સહાય;
- (5) વિવિધ પ્રસંગો માટે ગ્રંથાલયોને સહાય.

એ નિશંક બાબત છે કે દેશમાં સાર્વજનિક ગ્રંથાલયસેવા માટે રાજા રામમોહન રાય ફાઉન્ડેશનના સહાયના કાર્યક્રમ ખૂબ જ મદદગાર સાબિત થયા છે. આ કાર્યક્રમ તમામ સ્તરે સાર્વજનિક ગ્રંથાલય સેવાઓના વિકાસ માટે કેન્દ્ર અને રાજ્યો વચ્ચે સ્ત્રોતની ભાગીદારીનું ઉત્તમ ઉદાહરણ પૂરું પાડે છે.

RRRLF દ્વારા રાજ્ય મધ્યસ્થ ગ્રંથાલયોને નાણાંકીય સહાય પૂરી પાડી સાર્વજનિક ગ્રંથાલયોનું આધુનિકરણ એ તેનું બીજું અગ્રીમ ક્રમનું ક્ષેત્ર છે. 28 રાજ્ય મધ્યસ્થ ગ્રંથાલયોમાંથી ફક્ત 8 રાજ્ય મધ્યસ્થ ગ્રંથાલયો (ચંડીગઢ, ગુજરાત, કર્ણાટક, તામિલનાડુ, આન્ધ્રપ્રદેશ, પોંડીચેરી, લક્ષ્મદ્વીપ) એ કમ્પ્યુટરીકરણ અને NICNET અથવા DELNET સાથે તેમના ગ્રંથાલયોનું જોડાણ કરવાની શરૂઆત કરી છે. આ તમામ ગ્રંથાલયોએ જરૂરી હાર્ડવેર, સોફ્ટવેર, વાહ્યમયસૂચિગત ડેટાબેઝનું સર્જન, OPAC, તમામ ગ્રંથાલય પ્રક્રિયાઓ જેવી કે માંગણીઓ, સૂચિકરણ, આપ-લે, સામયિક નિયંત્રણ અને અન્ય સંચાલકીય કાર્યો પ્રાપ્ત કર્યા છે. દેશમાં કાર્યક્ષમ અને અસરકારક સાર્વજનિક ગ્રંથાલય સેવાઓ પૂરી પાડવા માટે કમ્પ્યુટરીકરણ અને રાજ્ય મધ્યસ્થ ગ્રંથાલયો નેટવર્કીંગને ફાઉન્ડેશન દ્વારા અગ્રીમ ક્રમ અપાયો છે.

◆ તમારી પ્રગતિ ચકાસો

- (1) દેશમાં સાર્વજનિક ગ્રંથાલય સેવાઓને પ્રોત્સાહન પૂરું પાડવા રાજ્ય અને કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા લેવાયેલ જુદા જુદા પગલાં સમજાવો.

નોંધ : (1) તમારો જવાબ નીચે આપેલ જગ્યામાં લખો.

- (2) આ એકમને અંતે આપેલા ઉત્તરો સાથે તમારો ઉત્તર ચકાસો.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

17.3 બ્રિટનમાં સાર્વજનિક ગ્રંથાલયોનું પરિદેશ્ય (PUBLIC LIBRARY SCENARIO IN UK.)

ગ્રેટ બ્રિટનમાં સાર્વજનિક ગ્રંથાલય પદ્ધતિ રાષ્ટ્રના મહત્વના સ્ત્રોત પૈકી એક તરીકે સ્વીકારવામાં આવે છે. એક સદી કરતા વધુ સમયથી સામાન્ય લોકોને માહિતી અને જ્ઞાનના વિપુલ ભંડારમાંથી નિરીક્ષણ, આનંદ અને શિખવા સાથેની તકો પૂરી પાડે છે. ગ્રેટ બ્રિટન લાંબા સમયથી મફત સાર્વજનિક ગ્રંથાલય

સેવાની પ્રણાલી ધરાવે છે. જેને સાર્વજનિક ગ્રંથાલય ધારો, 1850 દ્વારા કાયદેસરની માન્યતા પ્રાપ્ત થયેલ છે. વ્યવહારમાં આજે મોટા ભાગના સાર્વજનિક ગ્રંથાલય સત્તા મંડળો પુસ્તકો ઘેર વાંચવા આપવા માટે અને સંદર્ભસ્રોતની પ્રાપ્તિ સિવાયની કોઈપણ સેવા માટે ક્રિમત લે છે. આજે ગ્રેટ બ્રિટનની સાર્વજનિક ગ્રંથાલય પદ્ધતિએ દરેકને તેમની શૈક્ષણિક, સાંસ્કૃતિક અને આનંદ પ્રમોદની જરૂરિયાત માટે પુસ્તકો, સામયિકો અને અન્ય પ્રકાશનોની સંપૂર્ણ પ્રાપ્તિ માટેનો મુખ્ય રાષ્ટ્રીય સ્રોત છે.

ગ્રેટ બ્રિટનમાં સ્થાનિક સત્તામંડળો સાર્વજનિક ગ્રંથાલયોનું સંચાલન કરે છે. સાર્વજનિક ગ્રંથાલયો અને મ્યુઝિયમ ધારો-1964ની શરતો અન્વયે આ તમામ સત્તામંડળો તમામ લોકો તેનો ઉપયોગ કરવા ઇચ્છતા હોય તેમને વ્યાપક અને કાર્યક્ષમ સેવાઓ પૂરી પાડવા કરારબદ્ધ છે. સાર્વજનિક ગ્રંથાલયોના સમગ્ર નિરીક્ષણની જવાબદારી બ્રિટનના રાજ્ય સાંસ્કૃતિ, પ્રચાર માધ્યમ અને રમતગમત સચિવની છે. પરંતુ 1964ના કાયદાની શરતો મુજબ સ્થાનિક સત્તામંડળો તેમની ક્રિયાઓ, સંચાલન અને સેવાના સ્તરનું નિયંત્રણ કરે છે.

ગ્રેટ બ્રિટનમાં સાર્વજનિક ગ્રંથાલયો સમાજમાં આર્થિક, સામાજિક અને ટેકનોલોજીકલ પડકારો જેમાં નીચેની બાબતોનો સમાવેશ થાય છે તેનો સામનો કરવા કટિબદ્ધ છે.

- કાર્ય કરવાની પ્રણાલિમાં થતા ફેરફાર
- આરામના સમયમાં થતો વધારો
- અઠવાડિયાના સાત દિવસ અને દિવસના 24 કલાક ઉપર છવાયેલ આરામદાયક પ્રવૃત્તિઓ
- ઇન્ટરનેટ અને વેબની ઘટનાની વૃદ્ધિને આ સેવાઓની પ્રાપ્તિ માટે લોકોની માંગ
- ગ્રેટ બ્રિટન સરકારનો સાર્વજનિક ગ્રંથાલયોની દરેક કાર્યક્રમોમાં સહાય અથવા આજીવન શિક્ષણ પ્રક્રિયા, શિક્ષણ માટેની રાષ્ટ્રીય જાળ અને તમામ માટે માહિતી પ્રાપ્તિ જેવી વિચારધારાની ભૂમિકામાં વધતો જતો રસ.

ગ્રંથાલય અને માહિતી કમિશન (1997), New Library : the people's Network ના પ્રતિભાવ સંદર્ભમાં બ્રિટન સરકાર દ્વારા સાર્વજનિક ગ્રંથાલયોના કર્મચારીઓની તાલીમ અને ગ્રંથાલયોના પ્રલેખોની વિષયવસ્તુનું ડિજિટાઇઝેશન કરવા માટે લોટરી ફંડની જાહેરાત એ પરિવર્તન સૌથી મોટું લક્ષણ હતું. સાર્વજનિક ગ્રંથાલયોને મક્કમપણે સામાજિક, આર્થિક અને શૈક્ષણિક પરિવર્તન અને સામુદાયિક માહિતી પૂરી પાડવાના વિકાસ અને આજીવન શિક્ષણ પ્રક્રિયા જેવા રાષ્ટ્રીય કાર્યક્રમ ઉપર કાર્યસૂચિ (એજન્ડા) ઉપર પાછા મૂકવા માટે માહિતી અને પ્રત્યાયન ટેકનોલોજીના વૃદ્ધિ અને પરિવર્તનતા (roller coaster) નો મૂલ્યવાન પ્રતિભાવ હતો.

The Library and Information Commission's 2020 Vision of Future information એ (1) વિષયવસ્તુ (2) જોડાણ અને (3) સક્ષમતા ઉપર ભાર મૂક્યો છે. ચાવીરૂપ બાબતો નીચેનાનો સમાવેશ કરે છે :

- ઉચ્ચસ્તરીય (Superhighway) ટેકનોલોજી અને આભાસી ગ્રંથાલયો
- આજીવન શિક્ષણ માટે ગ્રંથાલયોની ભૂમિકા અને ખાસ કરીને સાક્ષરતા અને અન્ય માહિતી કૌશલ્ય વિકાસમાં ભૂમિકા
- રાષ્ટ્રીય અગત્યતા ધરાવતા સંગ્રહનું ડિજિટાઇઝેશન
- ગ્રંથાલયોનું ખાસ કરીને સાર્વજનિક ગ્રંથાલયોનું માહિતી સમાજમાં ભવિષ્ય
- 21મી સદીમાં જ્ઞાન કાર્યકર્તાઓના કૌશલ્યનો વિકાસ
- આ તમામ ક્ષેત્રોમાં ચોતરફનો સહકાર અને માહિતી નીતિ વિકાસ માટે રાષ્ટ્રીય માળખાની જરૂરિયાત.

આ તમામ વિકાસ અને માહિતી સમાજમાં ક્રાંતિમાં બ્રિટનની ઝડપી વૃદ્ધિ તેમના ઉપયોગ માટે વધુ સુઘડ સાર્વજનિક ગ્રંથાલય સેવાઓમાં વધારો કરવા તરફ લઈ જાય છે.

◆ તમારી પ્રગતિ ચકાસો

(2) ગ્રેંટ બ્રિટનમાં સાર્વજનિક ગ્રંથાલયોની બદલાતી ભૂમિકાની ટૂંકમાં ચર્ચા કરો.

નોંધ: (1) નીચે આપેલી જગ્યામાં તમારો ઉત્તર લખો.

(2) આ એકમને અંતે આપેલ ઉત્તરો સાથે તમારો ઉત્તર ચકાસો.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

17.4 અમેરિકામાં સાર્વજનિક ગ્રંથાલયોનું પરિદ્રશ્ય (PUBLIC LIBRARY SCENARIO IN USA)

અમેરિકામાં સાર્વજનિક ગ્રંથાલયોને જનસમુદાયના પ્રાણ અને શિક્ષણમાં અમેરિકન લોકોના વિશ્વાસના પ્રતીક તરીકે સ્વીકારવામાં આવે છે. તેઓની મૂળભૂત સેવાઓ ટેનીકલ અને વ્યાવસાયિક માન્યતા એક જ સરખી આવશ્યક છે અને તેઓ ટેકનોલોજી અને સહકારી કરાર દ્વારા વિવિધ પ્રકારની સામગ્રી અને મર્યાદા બહારની માહિતી આપે છે. સાર્વજનિક ગ્રંથાલયોનું વિદ્યમાન સંયોજન ફક્ત માનવીય અને ઐતિહાસિક પ્રદાન માત્ર સામાજિક અને નાગરિક માળખામાં નથી. પરંતુ આવશ્યક રાષ્ટ્રીય માહિતી સંસાધનમાં અગત્યની ભૂમિકા ભજવે છે. ઈન્ટરનેટના વ્યવહારુ ઉપયોગમાં થયેલ વધારાને કારણે, સાર્વજનિક ગ્રંથાલયોના પર્યાવરણમાં ઝડપી ફેરફાર થઈ રહ્યો છે. સાર્વજનિક ગ્રંથાલયોને ઈન્ટરનેટ અને અન્ય માહિતી ટેકનોલોજીના ઉપયોગ દ્વારા નોંધપાત્ર સ્ત્રોત પ્રદર્શિત કરવા, તેને સહાય આપવા તેઓ માહિતી સંસાધનોની સ્થાપના અને નિભાવ કરે છે. સાર્વજનિક ગ્રંથાલયો તેમના જનસમુદાયને નેટવર્ક આધારિત સેવાઓ અને સ્ત્રોત અને ઈન્ટરનેટ જોડાણ બંનેમાં નોંધપાત્ર અને મોટા પાયે પ્રગતિ કરી રહ્યા છે. ઈન્ટરનેટ સેવા અને જનસમુદાય સુલભ ટેકનોલોજીનો ઉપયોગ જે સાર્વજનિક ગ્રંથાલયોને ઉપભોક્તાઓને પૂરી પાડવામાં આવતી સેવાઓ ઉપલબ્ધ કરી આપે છે તે નીચે દર્શાવેલ છે.

- સાર્વજનિક ગ્રંથાલયો કેટલાક પ્રકારની જનતા સુલભ ઈન્ટરનેટ સેવાઓ પૂરી પાડે છે તેમ છતાં આ તમામ સેવાઓ સરખી રીતે જનતાને સુલભ પ્રાપ્તિ પૂરી પાડતા નથી.
- સાર્વજનિક ગ્રંથાલયો 'સુલભ જનતા સમાચાર જૂથ' (Public Access Newsgroup) પૂરી પાડે છે.
- જનતાને FTP ઈન્ટરનેટ સેવા પૂરી પાડે છે.
- પાઠ આધારિત વેબ ઈન્ટરનેટ સેવા જનતાને પૂરી પાડે છે.
- વેબ આધારિત ઈન્ટરનેટ સેવા પૂરી પાડે છે.
- ઓનલાઈન ડેટાબેઝ જનતાને સુલભ કરી આપે છે.
- જનતાને ઓનલાઈન CD સેવા પૂરી પાડે છે.
- જનતાને ઓનલાઈન સંદર્ભસેવા પૂરી પાડે છે.
- અપંગ વ્યક્તિઓ માટે વિશિષ્ટ સોફ્ટવેર હાર્ડવેર પ્રાપ્ત કરી આપે છે.

ઉપરાંત આજે સાર્વજનિક ગ્રંથાલયો સમાજ સાક્ષરતા કાર્યક્રમમાં સાર્વજનિક ગ્રંથાલયની ભૂમિકાને સહાય પૂરી પાડે છે. અમેરિકન ગ્રંથાલય સંઘ (ALA) એ પુસ્તકવચના માટે આજીવન શિક્ષણ અને સાક્ષરતાને વ્યવસાયના સૌથી અગત્યના મૂલ્યો તરીકે ઓળખવામાં આવ્યા છે તેની પ્રતીતિ કરાવવા વચનબદ્ધ છે. 21મી સદી સાક્ષરતા અભિયાન એ અમેરિકન સંઘના ચાવીરૂપ કાર્ય વિસ્તાર પૈકીનો એક છે.

પુસ્તક વચના શિખનાર માટે સાર્વજનિક ગ્રંથાલય એવું સ્થળ છે કે જ્યાં તેઓ નવા કૌશલ્યો શીખી શકે અને પ્રેક્ટીસ કરી શકે છે. મોટા ભાગના સાર્વજનિક ગ્રંથાલયો તેમના જનસમુદાયમાં સાક્ષરતા કાર્યક્રમ વિષે માહિતી અને માર્ગદર્શન (Referral) સેવા પૂરી પાડે છે. લગભગ ત્રણમાંથી એક સાર્વજનિક ગ્રંથાલય પુસ્તકો માટે વાચન કૌશલ્ય સુધારવા સાક્ષરતા કાર્યક્રમને પુરસ્કૃત કરે છે. આમાં વ્યક્તિગત શિક્ષણ, નાના સમૂહમાં સૂચના અને પરદેશમાંથી વસવાટ માટે આવેલાને તેમનું અંગ્રેજી કૌશલ્ય સુધારવામાં મદદ કરવાનો સમાવેશ થાય છે. વધતાં જતાં સાર્વજનિક ગ્રંથાલયો કુટુંબ સાક્ષરતાના કાર્યક્રમને પણ પુરસ્કૃત કરે છે. આ કાર્યક્રમોનો હેતુ વાલીઓને તેમનું વાચન કૌશલ્ય વિકસાવવાનો અને તેમને બાળકો જે વાચક છે અને આજીવન શિખનાર છે તેમને મદદ કરવી એમ બંનેને મદદ કરવાનો છે. કેટલાક ગ્રંથાલયો પાસે સાંભળવાની અને જોવાની ક્ષમતા ન હોય તેવા લોકો માટે મોટા અક્ષર ચિત્રમય તથા શ્રાવ્ય વર્ણનાત્મક વિડિયો સાહિત્ય છે. ઘણા ગ્રંથાલયો પાસે જેઓની બીજી ભાષા તરીકે અંગ્રેજી છે અથવા જેઓ મુદ્રિત અથવા શિખવાની અક્ષમતા છે તેમના માટે ટેપ ઉપર પુસ્તકો છે.

વીજાણુ અવકાશ દૂર કરવામાં સાર્વજનિક ગ્રંથાલયો :

અમેરિકામાં સાર્વજનિક ગ્રંથાલયો જેની પાસે ટેકનોલોજી છે અને જેમની પાસે નથી તે બંને વચ્ચેનો ડિજિટલ અવકાશ દૂર કરવા જાહેર સુલભ કમ્પ્યુટર (PAC)ને ઈન્ટરનેટ સાથે જોડી, માળખાને ધ્યાનમાં લીધા સિવાય માહિતી પ્રાપ્તિ પૂરી પાડવા મહત્વની ભૂમિકા ભજવી રહ્યા છે. બીજું સાર્વજનિક ગ્રંથાલયો સાંપ્રત પ્રૌદ્યોગિક વ્યવહાર દક્ષતામાં ઈન્ટરનેટ સહિત જાહેર સુલભ કમ્પ્યુટર ઉપરના ઉત્પાદનલક્ષી સોફ્ટવેર દ્વારા કમ્પ્યુટર કૌશલ્ય વિકસાવવાની તકો પૂરી પાડે છે. ટેકનોલોજીનો ઉપયોગ શીખવા લોકોને કેટલાક સ્તર સુધી આત્મવિશ્વાસ આપે છે. જો કોઈ માહિતીનો ઉપયોગ નિરક્ષરતાને કારણે કરી ન શકે તો ગ્રંથાલય સમાજના તમામ સભ્યોને સેવાકાર્ય પરિપૂર્ણ કરવામાંથી નિષ્ફળ ગયું છે તેમ સ્વીકારવામાં આવે છે. સાર્વજનિક માહિતી પ્રાપ્તિની સિદ્ધિમાં આગળ વધવા ગ્રંથાલયે ફક્ત સાહિત્ય પૂરું ન પાડતાં સાક્ષર બનવા માટેનું સાધન પણ બનવાનું છે.

◆ તમારી પ્રગતિ ચકાસો

(3) અમેરિકામાં સાર્વજનિક ગ્રંથાલયો સમાજના તમામ સભ્યોને શિખવા માટેનું કૌશલ્ય વિકસાવવામાં અગ્રેસરની ભૂમિકા કેવી રીતે ભજવે છે ?

નોંધ : (1) નીચે આપેલી જગ્યામાં તમારો ઉત્તર લખો.

(2) આ એકમને અંતે આપેલા ઉત્તરો સાથે તમારો ઉત્તર ચકાસો.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

17.5 કેનેડામાં સાર્વજનિક ગ્રંથાલયોનું પરિદેશ્ય (PUBLIC LIBRARY SCENARIO IN CANADA)

કેનેડાના રહેવાસીના જીવનમાં સાર્વજનિક ગ્રંથાલયો પ્રમુખ ભૂમિકા ભજવે છે અને દરેક જગ્યાએ વસતા કેનેડિયનો વ્યાપક રીતે ઉપયોગ કરે છે. એમ માનવામાં આવે છે કે ગ્રંથાલયો કેનેડિયનના જીવનની સમૃદ્ધિ વધારો કરે છે. જ્યારે માહિતીયુગ આપણને પડકારો ચાલુ રાખે છે ત્યારે સાર્વજનિક ગ્રંથાલયોએ અર્થપૂર્ણ ભૂમિકા ભજવવાની હોય છે. કેનેડિયનોને તેમના કાર્ય સ્થળે, શાળામાં અને ઘરે સફળ થવા માટે અગાઉ કરતાં વધુ માહિતીની આવશ્યકતા છે. ગ્રંથાલયો ઘણા પ્રશ્નોના જવાબ આપી શકે છે. જેવા કે : ક્યાં રહેવું, આયોજન કેવી રીતે કરવું અને નોકરી મેળવવી. (નોકરીના કૌશલ્યથી વ્યક્તિગત માહિતીસાર અને નોકરી મુલાકાત પ્રક્રિયા), શું ખરીદવું, ક્યાં પ્રવાસ કરવો, ક્યા વિશ્વવિદ્યાલય અથવા મહાવિદ્યાલયમાં અભ્યાસ કરવો અને ક્યાં તંદુરસ્ત અને કાયદાકીય માહિતી શોધવી. માહિતીને અપાયેલ વધતા જતા મહત્વથી સાર્વજનિક ગ્રંથાલયોના ઉપયોગમાં વધારો થયો છે જેના છેલ્લા થોડા દાયકા દેખીતા અને કેટલીકવાર નાટકીય સાક્ષી છે.

કેનેડામાં સાર્વજનિક ગ્રંથાલયોનું મૂલ્ય :

માહિતી એ સંસ્થા અને ધંધા, કામદારો અને સુપરવાઈઝર્સ, કર્મચારીઓ અને માલિકો, વિદ્યાર્થીઓ, શિક્ષકો, સંશોધકો અને તમામ જનતાને સફળતા માટે આવશ્યક છે. માહિતી પ્રાપ્તિ એ સરળ પ્રક્રિયા નથી. સાર્વજનિક ગ્રંથાલયો માહિતી (ઘણા સ્વરૂપમાં) ઉપલબ્ધ કરી આપવા અને શક્ય તેટલા વધુ સમુદાયને પ્રાપ્તિ પૂરી પાડવા અને તે સમયસર કરી આપવા માટે સારું સ્થાન મેળવેલ છે. કેનેડિયનો દ્વારા સાર્વજનિક ગ્રંથાલયોનું સમજાયેલું મૂલ્ય નીચે સમજાવેલ છે.

(અ) અસરકારક કિંમતે માહિતી પૂરી પાડનાર સાર્વજનિક ગ્રંથાલયો

સાર્વજનિક ગ્રંથાલયો સમયસર અને અસરકારક કિંમતે કિંમતી માહિતી સ્ત્રોત અને સેવાઓ પૂરી પાડે છે અને લોકોનો સમય અને નાણાં બચાવે છે તથા સારા નિર્ણયો લેવામાં મદદ કરે છે. માહિતીએ વધતા જતા મૂલ્યવાળું સાધન છે પણ કેનેડિયનો પાસે માહિતી સ્ત્રોત માટે ખર્ચાળ જુદી પાડેલ આવક ઓછી છે. તેથી સાર્વજનિક ગ્રંથાલયોએ વિકાસશીલ માહિતી યુગમાં પણ સક્રિય અને અગત્યની ભૂમિકા ભજવવા માટે સારું સ્થાન પ્રાપ્ત કરેલ છે. સાર્વજનિક ગ્રંથાલયો એ કેનેડિયનોને આર્થિક સફળતા તરફ લઈ જવા માટે યોગ્ય નિર્ણય લેવા જરૂરી માહિતીની ખાત્રી આપતું અસરકારક વાહન છે.

(બ) સાર્વજનિક ગ્રંથાલયો સ્થાનિક વ્યવસાયની આર્થિક સ્થિતિ સુધારવા પ્રદાન કરે છે.

ઉચ્ચસ્તરીય પુરાવા છે કે સ્થાનિક ગ્રંથાલયો તે જે સમુદાયને સેવા આપે છે તે વિસ્તારની આર્થિક સમૃદ્ધિ ઊંચે લઈ જાય છે. જ્યારે ગ્રંથાલય સ્ત્રોતનો ધંધાર્થીઓ શાણપણવાળા ધંધાકીય નિર્ણયો લેવામાં, કર્મચારીઓ તેમનું કૌશલ્ય વિકસાવવામાં અથવા લાભ વંચિતો ગરીબી ચક્ર ભંગ કરવામાં ઉપયોગ કરે તો સમુદાયના અર્થતંત્રને લાભ થાય છે. સાર્વજનિક ગ્રંથાલય નજીકના વ્યવસાયનો સંભવિત નફો વધારો કરે છે અને જે સ્થાનિક સમુદાયની આર્થિક સફળતામાં અને ઉત્પાદકતામાં વધારે છે જે સમગ્ર રાષ્ટ્રની આર્થિક વૃદ્ધિમાં પરિણમે છે.

(ક) સાર્વજનિક ગ્રંથાલયો સમુદાયની બજાર કિંમતમાં સુધારો કરે છે.

સાર્વજનિક ગ્રંથાલયો પડોશમાં અભ્યાસની તકો પૂરી પાડે છે. જે લોકોના હકારાત્મક વિકાસને પ્રદિપ્ત કરે છે અને ગુન્હાઓનું જોખમ, કેફી દવાઓનો દુરુપયોગ અને અન્ય બિનવાંચ્છિત અને ખર્ચાળ પ્રશ્નોમાં ઘટાડો કરે છે. સાર્વજનિક ગ્રંથાલયો સમુદાયની આર્થિક કિંમતોમાં ધંધો શરૂ કરવાની તેમની ક્ષમતા, ગૃહ વ્યાપાર ચક્ર, પ્રવાસ વગેરેની સામાન અને સેવાઓની ખરીદી દ્વારા વધારો કરે છે.

(ડ) સાર્વજનિક ગ્રંથાલયો ઉચ્ચ કૌશલ્ય અને ઉચ્ચ ટેકનીકલ નોકરીઓ પૂરી પાડે છે.

સાર્વજનિક ગ્રંથાલયો હજારો કેનેડિયનોને નોકરીઓ પૂરી પાડે છે. ઘણા ગ્રંથાલયો સ્વયં સંચાલિત કાર્યસ્થળથી પરિચિત હોય, ગ્રાહક સેવામાં કુશળ હોય અને મોટાભાગની વર્તમાન ટેકલોજી અને તેની પ્રયોજિતતાની તાલીમ પામેલ હોય તેવી નોકરી પૂરી પાડે છે જે આપણા બદલાતા જતા અર્થતંત્રની સફળતા માટે મહત્વપૂર્ણ છે. દરેક કર્મચારી કર ચૂકવણી માટે સામાન અને સેવાઓની ખરીદી દ્વારા કેનેડિયન અર્થતંત્રને પ્રદાન કરે છે.

(ઈ) સાર્વજનિક ગ્રંથાલયો સંસ્કૃતિક ઉદ્યોગ વિભાગને સહાય કરે છે.

સાર્વજનિક ગ્રંથાલયો કેનેડાના સાંસ્કૃતિક ઉદ્યોગને સહાય કરે છે. સાર્વજનિક ગ્રંથાલયો અને પુસ્તક વ્યાપાર વચ્ચેના સંબંધની સફળતા અંગે કંઈ પ્રદર્શિત કરવાની જરૂર નથી. કેનેડિયન સંસ્કૃતિક ઉદ્યોગને સમાચારપત્રો, સામયિકો, પુસ્તક પ્રકાશન, રેકોર્ડિંગ, રેડિયો, ટેલિવિઝન, સિનેમા ગૃહો વગેરે દ્વારા વ્યાખ્યાયિત કરાય છે. સાર્વજનિક ગ્રંથાલયો એ વ્યક્તિગત અને સંસ્થાગત રીતે મુદ્રિત, દ્રશ્ય-શ્રાવ્ય અને વીજાણુ સામગ્રીના સર્જન, ઉત્પાદન અને પ્રસારમાં સમાવેશ થતો હોય તેઓને સહાય માટે અગત્યની કડી છે.

(ઈ) સાર્વજનિક ગ્રંથાલયો કેનેડિયન સંસ્કૃતિને સહાય કરે છે.

સાર્વજનિક ગ્રંથાલયો સંસ્કૃતિનો અનિવાર્ય ભાગ છે. કારણ કે તેઓ ફક્ત કેનેડિયનો દ્વારા

લખાયેલ, રચના કરાયેલ, ચિત્રાંકન કરેલ અને પ્રદર્શિત કરેલ ખરીદતા (અને વેચતા) પરંતુ કેનેડિયનોની આ સંસ્કૃતિને શક્ય તેટલા વિશાળ ફલક ઉપર ઉપલબ્ધ કરે છે. સાર્વજનિક ગ્રંથાલયોનું અસ્તિત્વ ખાત્રી કરાવવામાં મદદ કરે છે કે કેનેડિયન સંસ્કૃતિ ખિલવાનું અને સમૃદ્ધ થવાનું ચાલુ રાખશે. વાસ્તવમાં સાર્વજનિક ગ્રંથાલયો અને અન્ય સંસ્કૃતિ અને કલાત્મક ઉદ્યોગસાહસની કિંમત શોધવી એ રાષ્ટ્રીય ઓળખ બનાવવાના અને રાષ્ટ્રીય એકતાના વ્યાપક અર્થમાં જોડાણ છે.

(ઉ) સાર્વજનિક ગ્રંથાલયો લોકશાહી સમાજને મદદ કરે છે.

સાર્વજનિક ગ્રંથાલયો કેનેડિયનોને જ્ઞાતિ, વર્ગ, આવક, કિંમત અથવા જાતિના ભેદભાવ સિવાય લોકશાહી અને નાગરિકોના જીવવની ગુણવત્તા સુધારવા, ઉત્સાહ વધારવા અને સહાય કરવા માહિતી પ્રાપ્તિ પૂરી પાડે છે. નાગરિકોની માહિતી પ્રાપ્તિ એ લોકશાહીની અસરકારક પ્રક્રિયા માટે આવશ્યક તત્ત્વ છે. કેનેડાના સાર્વજનિક ગ્રંથાલયો એ લોકોને સરકારી પ્રલેખો વિતરણ કરવાનું મુખ્ય માધ્યમ છે. સંગ્રહિત સેવા કાર્યક્રમ દ્વારા ગ્રંથાલય સંશોધનોનો ઉપયોગ કરીને સમવાયી સહકાર લાંબા સમય માટે અને હોળો વ્યાપ ધરાવતી માહિતીની જન સમુદાયનો પ્રાપ્તિ ઉપલબ્ધ કરી આપવાની ખાત્રી આપે છે.

(બી) સાર્વજનિક ગ્રંથાલયો સાક્ષરતાને સહાય અને પ્રોત્સાહન આપે છે.

સાર્વજનિક ગ્રંથાલયો કેનેડિયનોની સાક્ષરતા કૌશલ્ય વધારવાના રાષ્ટ્રીય પ્રયત્નોમાં સક્રિય ભૂમિકા ભજવે છે. તેઓ સાહિત્ય સંગ્રહ, સામગ્રી, કાર્યક્રમ અને પ્રયત્નો દ્વારા ઘોડીયાથી કબર સુધીની સાક્ષરતાને ટેકો આપે છે. મોટા ભાગના ગ્રંથાલયો પૂર્વશાળા સમય વાર્તા કાર્યક્રમ, શાળાના મુલાકાત અને ઉનાળુ વાચન ક્લબ આપે છે. આ બધા વાચન પ્રેમનું સંવર્ધન કરે છે. અન્ય શૈક્ષણિક સંગઠનોની સાથે સાર્વજનિક ગ્રંથાલયો કિંમતી સ્ત્રોત અને સેવાઓ પૂરી પાડે છે જે યુવા અને વૃદ્ધ કેનેડિયનના સાક્ષરતા કૌશલ્યને પ્રગતિ કરાવે છે.

(એ) સાર્વજનિક ગ્રંથાલયો બાળકો અને વિદ્યાર્થીઓને સહાય કરે છે.

કેનેડામાં ઔપચારિક શિક્ષણ પદ્ધતિ અને સાર્વજનિક ગ્રંથાલયો દ્વારા આજીવન શિક્ષણ માટે પૂરા પાડવામાં આવતા સ્ત્રોત વચ્ચે અતૂટ બંધન છે. કેનેડામાં ઔપચારિક શૈક્ષણિક વાતાવરણમાં વિદ્યાર્થીઓને જે સ્ત્રોત ઉપલબ્ધ કરવામાં આવે છે તેને પૂરક સાર્વજનિક ગ્રંથાલયો બાળકો અને વિદ્યાર્થીઓને મુદ્રિત, દૃશ્ય-શ્રાવ્ય અને વીજાણુ સામગ્રીના સ્ત્રોત, ટેકનોલોજીની પ્રાપ્તિ અને શાળા પૂર્વના કાર્યક્રમની સેવા આપે છે. કેનેડિયનોની મજબૂત લાગણી છે કે બાળકો અને વિદ્યાર્થીઓને શિક્ષિત કરવાની સાર્વજનિક ગ્રંથાલયોની ભૂમિકા અગ્રિમ ક્રમે હોવી જોઈએ.

(ઓ) સાર્વજનિક ગ્રંથાલયો આજીવન શિક્ષણને ટેકો આપે છે.

સાર્વજનિક ગ્રંથાલયોએ તમામ કેનેડિયનો માટે આજીવન શિક્ષણનો સ્ત્રોત છે. નવા અર્થતંત્રમાં એ આવશ્યક છે કે લોકોને માહિતગાર કરવામાં આવે અને તેમનું કાર્ય અને જીવન કૌશલ્ય સતત ઊંચે લઈ જાય. ઘણા દેશો તેમના નાગરિકોનું આર્થિક, આરોગ્ય અને માનવીય સ્થિતિ સુધારવાની આશા રાખતા હોય તેઓ મૂળભૂત કૌશલ્યના વિકાસ અને આજીવન શિક્ષણને પ્રોત્સાહન આપતા હોય છે. સાર્વજનિક ગ્રંથાલયો દ્વારા આપવામાં આવતા સ્ત્રોત અને સેવાઓ જે પ્રાપ્તિ અને વ્યક્તિગત કૌશલ્ય ક્ષમતા અને જ્ઞાન સુધારવામાં અને વ્યક્તિગત સર્જનાત્મકતા, પ્રેરણા, આત્મવિશ્વાસ અને અંગત સુધારણાના સંવર્ધનમાં મદદ કરે છે.

(ઐ) સાર્વજનિક ગ્રંથાલયો વ્યક્તિગત નિર્ણયો લેવા લોકોને માહિતગાર કરવામાં મદદ કરે છે.

ઉપભોક્તાની આજીવન શિક્ષણની જરૂરિયાત ગતિશીલ કાર્યસ્થળ પૂરતી મર્યાદિત નથી. ગ્રંથાલય વાસ્તવિક જીવનના આરોગ્ય બાબતને લગતા, વ્યક્તિગત વિકાસ અને સમૃદ્ધિ, કૌટુંબિક કટોકટી અને અન્ય દબાણજનક પ્રશ્નોનાં જવાબ શોધવા લોકોની માહિતીની જરૂરિયાત પૂરી પાડવામાં આવશ્યક ભૂમિકા ભજવે છે.

◆ તમારી પ્રગતિ ચકાસો

(4) કેનેડામાં ટેકનોલોજીની સાર્વજનિક ગ્રંથાલયો ઉપરની અસર ટૂંકમાં વર્ણવો.

નોંધ : (1) નીચે આપેલી જગ્યામાં તમારો ઉત્તર લખો.

(2) આ એકમને અંતે આપેલા ઉત્તરો સાથે તમારો જવાબ ચકાસો.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

17.6 સારાંશ (SUMMARY)

અગાઉની ચર્ચા ઉપરથી એવો સારાંશ કાઢી શકીએ કે ભારત, બ્રિટન, અમેરિકા અને કેનેડામાં સાર્વજનિક ગ્રંથાલયોના પરિદેશ્યની સમીક્ષા તેના આર્થિક અને સામાજિક સંજોગોને આધારે કરી શકાય. ભારતમાં સાંપ્રત પરિદેશ્ય વિકાસશીલ દેશો જેવા કે બ્રિટન, અમેરિકા, કેનેડા કરતાં તદ્દન જુદું છે. આ વિશાળ વિષમતાનું મુખ્ય કારણ માહિતી અને પ્રત્યાયન ટેકનોલોજીની પ્રયોજિતતાનું છે. સાર્વજનિક ગ્રંથાલયો આ દેશોમાં જાહેર માહિતી પ્રાપ્તિ, કમ્પ્યુટરનું મૂળભુત કૌશલ્યનું શિક્ષણ અને સાક્ષરતાનો પડકાર કરવાના કાર્યક્રમોમાં ભાગ લેવો વગેરે દ્વારા સારું સ્થાન પામ્યા છે. માહિતી અને જ્ઞાનના પ્રવેશદ્વાર બનવા માટે સાર્વજનિક ગ્રંથાલયો તેમની સેવાઓ ચાલુ રાખવા હજુ પણ મુખ્ય પડકારોનો સામનો કરી રહ્યાં છે.

17.7 તમારી પ્રગતિ ચકાસોના ઉત્તરો (ANSWER TO SELF CHECK EXERCISES)

- (1) રાજ્ય સરકાર દ્વારા લેવામાં આવેલ પગલાં આ પ્રમાણે છે : (1) સાર્વજનિક ગ્રંથાલયધારો (ગ્રંથાલય કાયદો) જો અમલ અને સહયોગી અને બિનસહયોગી સહાય જે RRRLF દ્વારા પૂરી પાડવામાં આવે છે તે ઉપલબ્ધ કરવી. જે રાજ્યોએ સાર્વજનિક ગ્રંથાલયધારો અમલમાં નથી મૂક્યો તેમના મર્યાદિત સ્ત્રોત ઉપરાંત તેઓ RRRLF માંથી નાણાકીય સહાય પ્રાપ્ત કરે છે. દેશમાં સાર્વજનિક ગ્રંથાલય સેવાઓને પ્રોત્સાહન આપવાના હેતુ સાથે સંખ્યાબંધ કાર્યક્રમો માટે સહયોગી અને બિનસહયોગી સહાય પૂરી પાડવા કેન્દ્ર સરકારે 1972માં RRRLF ની સ્થાપના કરી હતી.
- (2) સાર્વજનિક ગ્રંથાલયોની ભૂમિકામાં થયેલ ફેરફાર મુખ્યત્વે માહિતી ટેકનોલોજીની પ્રયોજિતતાને કારણે છે. આ બાબત લોકોને સહેલાઈથી અને ઝડપી ઉપલબ્ધ જ્ઞાન અને માહિતીમાં ગુણાત્મક અને સંખ્યાત્મક ફેરફાર લાવી શકે છે. જ્ઞાન, કલ્પના અને શીખવવાની પ્રાપ્તિ પૂરી પાડવી એ સાર્વજનિક ગ્રંથાલયની કેન્દ્રસ્થ ભૂમિકા તરીકે સ્વીકારવામાં આવે છે. તમામ ઉંમરના લોકોને માહિતી સમાજમાં સમૃદ્ધ થવા, રોજગારી માટે નવા કૌશલ્ય મેળવવા, માહિતીનો સર્જનાત્મકતામાં ઉપયોગ કરવા અને તેમના જીવનની ગુણવત્તા સુધારવાનું શક્ય બનાવનાર મુખ્ય પ્રતિનિધિ તરીકે સાર્વજનિક ગ્રંથાલયોને માન્યતા અપાઈ છે.
- (3) અમેરિકામાં સાર્વજનિક ગ્રંથાલય જેની પાસે ટેકનોલોજી છે અને જેમની પાસે સુલભ કમ્પ્યુટર (PAC)ને ઈન્ટરનેટ સાથે માહિતી પૂરી પાડવામાં મહત્વની ભૂમિકા ભજવે છે. આ બાબત સમાજના દરેક સભ્યની/કમ્પ્યુટરના કૌશલ્યનો વિકાસ જરૂરી છે.
- (4) સાર્વજનિક ગ્રંથાલયો અને નવી આકાર પામતી ટેકનોલોજી એ કેનેડિયન સમાજ માહિતી હોવી અને ન હોવી એવા બે ભાગમાં વિભાજન અટકાવ્યું છે. આકાર પામતી નવી માહિતી અને પ્રત્યાયન ટેકનોલોજી લોકો પાસે મર્યાદિત નથી પરંતુ અહીં અમુક આવકવાળા આર્થિક અવકાશ દૂર કરનાર પુલ તરીકે સ્થાન લીધું છે. સાર્વજનિક ગ્રંથાલયો માહિતી હાઈ-વે દરેક કેનેડિયન પ્રાપ્ય હોવાની ખાત્રી આપે છે. તેઓ લગભગ કેનેડામાં દરેક સમુદાયમાં આવેલા છે અને માહિતી હાઈ-વે સાર્વજનિક પ્રાપ્તિ બિંદુએ છે. ઈન્ટરનેટ પ્રાપ્તિનો અભાવ અને નવી આકાર પામતી ટેકનોલોજી આર્થિક રીતે મોંઘી અને સામાજિક પ્રત્યાઘાત વાળી હશે.

આ ટેકનોલોજીની ઉપભોક્તાઓને મદદ કરવા તાલીમ પામેલ અનુભવી વ્યવસાયિકો સાથે સાર્વજનિક ગ્રંથાલયે ઉપલબ્ધિ પ્રણાલિગત, સામાજિક અને સાંસ્કૃતિક મૂલ્યથી મજબુત આર્થિક મૂલ્યના ઘણા લાભોમાં પરિણમશે.

17.8 ચાવીરૂપ શબ્દો (KEY WORDS)

માહિતી સંશાધન (Information Infrastructure) : સમાજનાં લક્ષણો જે માહિતી હસ્તાંતર સુવિધા જેવી કે પ્રકાશન, શિક્ષણ, માહિતીસેવા વગેરે પુરા પાડે છે.

ડિજીટલ અવકાશ (Digital Divide) : માહિતી હોવી અને માહિતી ન હોવી વચ્ચેનો અવકાશ (જેઓ અસરકારક રીતે ઉપયોગ કરી શકે છે અને નવા માહિતી પ્રત્યાયનનાં સાધનો જેવા કે ઈન્ટરનેટનો ઉપયોગ કરી શકતા નથી).

માહિતી સમાજ (Information Society) : સમાજનું એક દૃશ્ય જેમાં વૈશ્વિક પ્રત્યાયન પ્રાપ્ય છે અને જેમાં મોટા પાયે માહિતી ઉત્પન્ન કરવામાં આવે છે. વિશાળ ફલક ઉપર વિતરણ કરવામાં આવે છે અને અર્થતંત્રના ચાલકબળ તરીકેનું સ્થાન બને છે.

ઓનલાઈન (Online) : જેમાં કમ્પ્યુટરના મધ્યસ્થ પ્રક્રિયા એકમ સાથે પરસ્પર સીધી રીતે અને વારાફરતી ઉપયોગ થતી હોય તેવી પ્રયુક્તિ અને તેના વિસ્તારમાં સમાવેશ થતી (Peripheral) બાબતો.

17.9 સંદર્ભો અને વિશેષ વાચન (REFERENCES AND FURTHER READING)

American Library Association (2001). ALA Action No. 1:21st Century Literacy at your Library. Chicago: American Library Association.

American Library Association (1997). The 1997 National Survey of US. Public Libraries and the Internet; Final Report. Washington, DC: Office for Information Technology Policy.

Batt, Chris, (1998). Information Technology in Public Libraries. London Library Association Publishing.

Bhattacharjee, R. (2002). Public Library Services in India: Systems, Modernization, Networking and Deficiencies. National Round Table in Modernization and Networking of Libraries in India. New Delhi: Developing Library Network

Kathleen de la Pena Mc Cook and Peggy Barber. Public Policies as a factor influencing adult life-long learning, adult literacy and public libraries, Reference and User, Services, Vol. No. 42, 2002.

Leslie Fitch and Jody Warner (1997). Dividends: The value of public Libraries in Canada. Toronto: The Library Action Committee of the Book and Periodical Council, 1997.

Martyn John and Others (Eds.) (1990). Information UK 2002. London: Bowker.

Patrick Villa (Ed.) (1999). Information and Libraries in the United Kingdom-2000. London: The British Council.

Redmond Kathleen Molz and Phyllis Dain. (1999). Civic Space/Cyberspace: The American Public Library in the Information Age London: Cambridge.

Rath, P.K. Library legislation and the changing role of public libraries in 21st century. Library Movement in India after Independence: Problems and Prospects. Proceedings of the National Seminar, 5-6 April, Directorate of Public Libraries, Government of Tamilnadu, 1999.

RRRLF. Recommendations of the Seminars on Public library Scenario in 21st Century. RRRLF Newsletter, Vol. XVII (3 & 4), and XVIII(1), 1997.